INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENTIFIC RESEARCHERS
ISSN: 3030-332X Impact factor: 9,493 Volume 17, issue 1, Aprel 2026
https://wordlyknowledge.uz/index.php/IJSR worldly knowledge
Index: google scholar, research gate, research bib, zenodo, open aire.
https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG
https://www.researchgate.net/profile/Worldly-Knowledge
https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3030-332X

ENERGIYA NARXLARI O‘ZGARISHINING INFLYATSIYA VA O‘SISHGA TA’SIRI

Iskandarov Bekzod Abdijalilovich
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
Iqtisodiyot nazariyasi kafedrasi katta o’qituvchisi
Egamberdiyeva Gulira’no
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada energiya narxlarining o‘zgarishi makroiqtisodiy ko‘rsatkichlarga, xususan inflyatsiya darajasi va iqtisodiy o‘sish sur’atlariga ta’siri tahlil qilinadi. Tadqiqotda energiya resurslari narxining oshishi ishlab chiqarish xarajatlari orqali narxlar umumiy darajasiga qanday uzatilishi, shuningdek, bu jarayonning talab va taklif omillari bilan o‘zaro bog‘liqligi ko‘rib chiqiladi. Maqolada energiya narxlarining inflyatsiyaga bevosita va bilvosita ta’sir kanallari ajratib tahlil qilinadi hamda ularning qisqa va uzoq muddatli iqtisodiy o‘sishga ta’siri baholanadi. Shu bilan birga, energiya narxlaridagi tebranishlarning iqtisodiy barqarorlikka ta’siri, ayniqsa importga qaram iqtisodiyotlar sharoitida, alohida e’tiborga olinadi.

Kalit so‘zlar: energiya narxlari, inflyatsiya, iqtisodiy o‘sish, xarajat inflyatsiyasi, makroiqtisodiy barqarorlik, energiya bozori, narx uzatilish mexanizmi, talab va taklif, iqtisodiy siyosat, importga qaramlik

Kirish

So‘nggi yillarda global iqtisodiyotda energiya resurslari narxlarining keskin va tez-tez o‘zgarishi makroiqtisodiy barqarorlikka sezilarli bosim o‘tkazuvchi omillardan biriga aylanib bormoqda. Neft, gaz va elektr energiyasi kabi asosiy energiya manbalarining narxlari ishlab chiqarish xarajatlarining muhim tarkibiy qismi bo‘lgani sababli, ularning o‘zgarishi nafaqat alohida tarmoqlarga, balki butun iqtisodiy tizimga ta’sir ko‘rsatadi. Shu nuqtayi nazardan, energiya narxlari dinamikasi inflyatsiya jarayonlari va iqtisodiy o‘sish sur’atlari bilan bevosita va bilvosita bog‘liq bo‘lib, ushbu bog‘liqlikni chuqur tahlil qilish dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Energiyaga bo‘lgan talabning yuqoriligi hamda uning ishlab chiqarish zanjiridagi universal resurs sifatidagi roli narx o‘zgarishlarining “zanjirli reaksiyasi”ni yuzaga keltiradi. Ya’ni energiya narxlarining oshishi transport, sanoat va xizmat ko‘rsatish sohalarida xarajatlarning ortishiga, bu esa o‘z navbatida umumiy narxlar darajasining ko‘tarilishiga olib keladi. Bunday jarayon inflyatsion bosimni kuchaytirib, aholining real daromadlari va iste’mol qobiliyatiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Shu bilan birga, energiya narxlarining tebranishi investitsion muhitga va ishlab chiqarish hajmlariga ham ta’sir etib, iqtisodiy o‘sishning barqarorligiga tahdid soladi. Ayniqsa, energiya importiga yuqori darajada bog‘liq iqtisodiyotlarda ushbu omilning ta’siri yanada kuchliroq namoyon bo‘ladi. Shu sababli energiya narxlari, inflyatsiya va iqtisodiy o‘sish o‘rtasidagi o‘zaro aloqalarni tizimli ravishda o‘rganish muhim ilmiy muammo hisoblanadi.

Mazkur maqolada aynan ushbu o‘zaro bog‘liqlik mexanizmlari tahlil qilinib, energiya narxlaridagi o‘zgarishlarning makroiqtisodiy jarayonlarga ta’sir kanallari yoritiladi.

Asosiy qism

Energiy narxlarining o‘zgarishi makroiqtisodiy tizimga ta’sir etuvchi eng muhim tashqi shoklardan biri sifatida ko‘riladi. Buning asosiy sababi shundaki, energiya resurslari ishlab chiqarish jarayonining deyarli barcha bosqichlarida bevosita yoki bilvosita ishtirok etadi. Sanoat korxonalari, transport tizimi, qishloq xo‘jaligi va xizmatlar sektori energiyaga tayanadi, shu sababli energiya narxlaridagi har qanday tebranish umumiy xarajatlar strukturasini o‘zgartiradi. Ushbu jarayon iqtisodiy nazariyada “xarajatlar inflyatsiyasi” mexanizmi orqali izohlanadi, ya’ni ishlab chiqarish xarajatlari oshishi natijasida yakuniy mahsulot va xizmatlar narxlari ham yuqorilaydi. Natijada inflyatsiya bosimi kuchayadi va bu nafaqat iste’mol bozoriga, balki pul-kredit siyosatiga ham qo‘shimcha yuk yaratadi.

Energiy narxlarining inflyatsiyaga ta’siri bir nechta uzatish kanallari orqali amalga oshadi. Birinchi kanal — bevosita kanal bo‘lib, u yoqilg‘i va elektr energiyasi narxlarining iste’mol savatchasidagi ulushi orqali umumiy narx indeksiga ta’sir qiladi. Ikkinchi kanal esa bilvosita bo‘lib, ishlab chiqarish xarajatlari oshishi natijasida korxonalar mahsulot narxlarini qayta ko‘rib chiqishga majbur bo‘lishi bilan bog‘liq. Uchinchi kanal esa inflyatsion kutilmalar bilan bog‘liq bo‘lib, energiya narxlarining tez-tez o‘zgarishi iqtisodiy agentlarning kelajakdagi narxlar bo‘yicha kutishlarini o‘zgartiradi va bu o‘z navbatida ish haqi talablari hamda narx belgilash siyosatiga ta’sir qiladi. Ushbu uchta kanal birgalikda inflyatsiya jarayonini kuchaytirishi yoki aksincha, energiya narxlari barqarorlashganda uni pasaytirishi mumkin.

Iqtisodiy o‘sish nuqtayi nazaridan qaralganda, energiya narxlari o‘zgarishi ishlab chiqarish hajmi va investitsion faollikka sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Energiya narxlari oshgan sharoitda korxonalar uchun ishlab chiqarish xarajatlari ortadi, bu esa foyda marjasining qisqarishiga va ayrim hollarda ishlab chiqarish hajmining kamayishiga olib keladi. Ayniqsa energiya intensiv tarmoqlarda bu ta’sir yanada kuchliroq namoyon bo‘ladi. Natijada yalpi ichki mahsulot (YIM) o‘sish sur’atlari sekinlashishi mumkin. Boshqa tomondan, energiya narxlarining keskin pasayishi ham iqtisodiyot uchun har doim ijobiy natija bermaydi, chunki bu energiya sektoriga investitsiyalarni qisqartirishi va uzoq muddatli ishlab chiqarish salohiyatiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi ehtimoli mavjud.

Shuningdek, energiya narxlarining o‘zgaruvchanligi iqtisodiyotdagi noaniqlik darajasini oshiradi. Noaniqlik ortishi esa investitsion qarorlar qabul qilish jarayonini sekinlashtiradi. Investorlar kelajakdagi xarajatlar va daromadlarni aniq prognoz qila olmagani uchun yirik loyihalarni kechiktirish yoki ulardan voz kechishga moyil bo‘ladi. Bu holat kapital qo‘yilmalar hajmining qisqarishiga va iqtisodiy o‘sishning potensial darajasidan past bo‘lishiga olib keladi. Shu nuqtayi nazardan, energiya bozori barqarorligi iqtisodiy o‘sishning muhim determinantlaridan biri sifatida qaraladi.

Importga yuqori darajada bog‘liq iqtisodiyotlarda energiya narxlarining ta’siri yanada murakkab xarakterga ega. Bunday mamlakatlarda energiya importi milliy valyuta kursiga ham bosim o‘tkazadi, chunki narxlarning oshishi tashqi savdo balansini yomonlashtiradi. Bu esa o‘z navbatida inflyatsiyani import orqali kuchaytiradi. Valyuta kursining zaiflashuvi esa energiya

va boshqa import qilinadigan resurslarning mahalliy narxini yanada oshiradi, natijada “ikkinchi darajali inflyatsiya to‘lqini” yuzaga keladi. Ushbu zanjirli reaksiyalar iqtisodiy barqarorlikni saqlashni murakkablashtiradi.

Shu bilan birga, energiya narxlari va iqtisodiy o‘sish o‘rtasidagi bog‘liqlik bir yo‘nalishli emasligini ham ta’kidlash lozim. Iqtisodiy o‘sishning o‘zi ham energiyaga bo‘lgan talabni oshiradi, bu esa narxlar dinamikasiga qayta ta’sir ko‘rsatadi. Ya’ni bu jarayon o‘zaro bog‘langan va ikki tomonlama xarakterga ega. Shu sababli ushbu munosabatlarni tahlil qilishda faqat qisqa muddatli emas, balki uzoq muddatli tendensiyalar ham hisobga olinishi zarur.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, energiya narxlarining o‘zgarishi inflyatsiya jarayonlari va iqtisodiy o‘sish sur’atlariga bevosita ta’sir ko‘rsatuvchi tizimli omil hisoblanadi. Tahlil shuni ko‘rsatadiki, energiya narxlarining oshishi ishlab chiqarish xarajatlarini kengaytiradi, bu esa umumiy narxlar darajasining ko‘tarilishiga va inflyatsion bosimning kuchayishiga olib keladi. Shu bilan birga, energiya bozoridagi beqarorlik investitsion muhitga salbiy ta’sir ko‘rsatib, iqtisodiy o‘sish sur’atlarini sekinlashtirishi mumkin. Ayniqsa energiya importiga bog‘liq iqtisodiyotlarda bu ta’sir yanada kuchliroq namoyon bo‘ladi, chunki narxlar o‘zgarishi nafaqat ichki xarajatlar tuzilmasiga, balki valyuta kursi va tashqi savdo balansiga ham ta’sir qiladi. Shu sababli energiya narxlari barqarorligini ta’minlash makroiqtisodiy siyosatning muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lib qoladi. Amaliy jihatdan qaralganda, birinchi navbatda energiya manbalarini diversifikatsiya qilish va qayta tiklanuvchi energiya ulushini oshirish orqali tashqi shoklarga nisbatan iqtisodiyotning chidamliligini kuchaytirish zarur. Ikkinchidan, energiya samaradorligini oshiruvchi texnologiyalarni joriy etish orqali ishlab chiqarish jarayonlarida energiya sarfini kamaytirish va shu orqali xarajatlar inflyatsiyasini yumshatish mumkin. Uchinchidan, pul-kredit siyosatini energiya narxlari o‘zgarishlaridan kelib chiqadigan inflyatsion kutilmalarni boshqarishga yo‘naltirish muhim ahamiyatga ega, chunki kutilmalar barqarorligi umumiy narxlar dinamikasini sezilarli darajada belgilaydi. To‘rtinchidan, hukumat tomonidan energiya sektorida raqobatni rivojlantirish va bozor mexanizmlarini takomillashtirish orqali narx shakllanishida shaffoflikni oshirish zarur. Beshinchidan, uzoq muddatli strategik rejalashtirish orqali energiya infratuzilmasini modernizatsiya qilish va tashqi omillarga bog‘liqlikni kamaytirish iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Umuman olganda, energiya narxlari dinamikasini samarali boshqarish inflyatsiyani jilovlash va barqaror iqtisodiy o‘sishni ta’minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega bo‘lib, bu yo‘nalishda kompleks va izchil iqtisodiy siyosat yuritilishi zarur hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ishmuhamedov, A. E., Djumayev, Z. A., & Jumayev, Q. X. (2005). Makroiqtisodiyot. Toshkent: O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg‘armasi nashriyoti.
2. Maxmudov, N. M., Shakarov, A. B., & Ulashev, X. A. (2022). Makroiqtisodiyot (darslik). Toshkent: Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi.
3. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2024). Pul-kredit siyosati va inflyatsiya sharhi. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki.

ISSN: 3030-332X Impact factor: 9,493 Volume 17, issue 1, Aprel 2026
https://wordlyknowledge.uz/index.php/IJSR worldly knowledge
Index: google scholar, research gate, research bib, zenodo, open aire.
https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG
https://www.researchgate.net/profile/Worldly-Knowledge
https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3030-332X

4. Raxmatullayev, U. U. (2025). O‘zbekiston mintaqaviy iqtisodiyotida qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish muammolari. Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali jurnali. (Samarqand iqtisodiyot va servis instituti nashri).

5. Bektemirov, A. (2024). Samarqand viloyatida elektr energiyasi xizmatlaridan samarali foydalanish masalalari. So‘nggi ilmiy tadqiqotlar nazariyasi, 7(6), 102–105. Samarqand iqtisodiyot va servis instituti.